

Jurgita Šmauskaitė**J. IVANAUSKAITĖS ROMANŲ “RAGANA IR LIETUS”,
“AGNIJOS MAGIJA” VEIKĖJŲ ASMENYBINĖS
TRANSFORMACIJOS**

J. Ivanauskaitė postmodernios epochos asmenybės bruožus atskleidžia per moters dvasines ir psichologines krizes:

1. Asmenybės tapatybės krizė
2. Genetinė moters atminties rekonstrukcija
3. Kultūrinio identiteto transformacijos
4. Apsėstoji moters sąmonė
5. Lyties perversijos
6. Pornografinė asmenybės vaizduotė

Svarbiausia J. Ivanauskaitės kūrybos tema tampa moters asmenybės transformacijos; moters kūno ir psichologijos kaita, patirties ir daugialypiškumo sklaida, identiteto rekonstrukcijos bandymai ir metamorfozės, moteriškųjų vertybių likimas postmodernioje epochoje. Sociokultūrinių krizių periodas pakeičia moters psichologiją, kuri jau nebetenka “femine fatale” žavesio, moteriškosios savasties ir virsta romantiškumą praradusia patologine asmenybe. Moters psichinė egzistencija tampa veidrodžiu, atspindinčiu ir reflektuojančiu postmodernizmo pasaulėvoką. Jos asmenybė tarsi psichologinis fenomenas, kuris meninėje tikrovoje spontaniškai atskleidžia šios epochos “homo sapiens” dvasinį išsivystymą, jo egzistenciją ir realias “kafkiškas” metamorfozes. J. Ivanauskaitės veikėjos reakcijos – psichinės perversijos atspindi XX a. pabaigos egzistencijos kolizijas, paradoksus bei absurdiškumą.

Visų kritinių vertinimų apogėjumi tapo skandalingai pagarsėjęs J. Ivanauskaitės romanas “Ragana ir lietus” (1993), įgijęs netgi pirmosios lietuvių draudžiamos knygos sta-

tusą, nors vertinimo komisija nesugebėjo pateikti aiškios “erotinio romano” formulotės. Pati autorė tokią recepciją suprato kaip moters menininkės diskriminaciją: “... kas leidžiama Gaveliui, neleidžiama Ivanauskaitėi.”¹ J. Ivanauskaitės nuomone, romanas “Ragana ir lietus” nėra erotinis, nors visa “modernioji pasaulio literatūra be erotinių scenų faktiškai neapsieina.”²

Palankūs kritikai (L. Jonušis, V. Rubavičius, A. Pažėrė) išvelgė tradicinio moters vaizdavimo groteską, o priešiški (A. Jaras, K. Repšytė) romano siužetą traktavo kaip parodiją ar feministinių nuostatų iliustraciją, savitikslių bei egocentristinį autorės žaidimą. Profesionaliai romano “Ragana ir lietus” meninio estetiškumo kriterijus nagrinėjo žymus latvių kritikas G. Berelis. Jis kone vienintelis pastebėjo, kad šis romanas yra “ne erotinis kūrinys, o tik demonstruojantis draudimų ir tabu laužymą, intelektualizuotą ir demonstratyviai egzaltuotą masinę produkciją.”³ Pasak G. Berelio, pati J. Ivanauskaitės kūryba nėra netgi tokia originali, nes pateikia standartizuotą moterį veikėją: feministę arba “raganą”. Nagrinėdamas giluminę teksto struktūrą, kritikas iškėlė užsisklendimą savy, tai yra tęsinio nebuvimą skaitytojo sąmonėje.

Kitas J. Ivanauskaitės romanas “Agnijos magija” (1995) su reikšminga paantrašte: “Tik ne intelektualams” tokio kritinio atgarsio nesukėlė. Įdomiausia recenzija priklauso R. Šerelytei, kuri bando pažvelgti “į subjektyvumą kaip vienintelę tikrovę, pasąmonės dominantes, decentralizuoto subjekto gri-

masas, teikiančias tekstui žaismingumą: kūnų kalbą, jausmus, sapnus, vaizdinius, eklektikos ir fantazijos elementus.⁷⁴ Patraukia dėmesį ir kritiko V. Rubavičiaus žavėjimasis J. Ivanauskaitės kūryba: „išsamiausia literatūrine kūno fenomenologija“, nes J. Ivanauskaitė „pirmoji ėmėsi rodyti kūno gyvenimą ir kaip tragedijos formą, ir kaip kasdieninio „diskurso“ neišvengiamybę.“⁷⁵

Vis dėlto lietuvių kritikoje vyrauja nuomonė, kad šis romanas turėtų būti priskiriamas nuotykinio žanro literatūrai. Galima suvokti, kad kritikos vertinimai liudija daugialypę J. Ivanauskaitės kūrybą, kuri netelpa į vieno literatūrinio žanro rėmus. Jos meninė potenciali neranda autentiškos išraiškos formų vienoje kultūroje ar meno srityje. J. Ivanauskaitė reprezentuoja postmodernistinės pasaulėjautos menininko tipą, ieškančią naujų kūrybos formų ir savitų asmeninės raiškos būdų.

1. Asmenybės tapatybės krizė

Asmenybės tapatybės krizė apima ne tik vidinę moters erdvę, bet ir kultūrinį mentalitetą: giluminį ryšį su tautos tradicijomis, istorija ir religija. Dėl sociokultūrinių krizių sukkelto ontologinio nesaugumo ir pataloginės baimės asmenybei nebelieka komunikacijos ryšių su visuomene galimybių. Kultūrinio identiteto stoka neleidžia moteriai susitapatinti su jokia ideologine ar vertybine sistema, nes intuityvus pasitikėjimas simboliniu gyvenimo modeliu yra prarastas. Ši psichologinė nuostata naikina specifines moteriško raiškos terpę. Asocialumo dominantė įsiveržia į išsisklaidžiusio identiteto pasaulį, kuriame dominuoja emocinis pradai, buvimas uždaroje vidinėje erdvėje, atsiribojimas nuo kultūrinės visuomeninės sferos. Erozijos procesas projektuoja patalogines destruktivias tendencijas į išorę. Psichologinis asmenybės nesaugumas, impotencija kurti savo socialinį „aš“ virsta egzistenciniu nepilnavertiškumu ir būties erozija. Tai viena svarbiausių kultūrinio identiteto transformacijų.

• ontologinis nesaugumas

Tokio saugumo stoka – esminių egzistencijos pagrindų praradimas. Socialinėse struktūrose ir individo emocinėje ir psichinėje veikloje tarsi išnyksta konvencijų ribos, išslysta atramos taškai, kurie pagelbėtų formuoti individualią vertybių sistemą.

„Aš mokiausi nebebijoti, nebetikėti, kad pasaulis kerštauja, kad kažkas piktdžiugiškai skaičiuoja visas mano tylas ir mažas laimes, idant paskui atlygintų dešimteriopais sielvartais, kad pats Dievas ar aklas Jo demiurgas stebi...“ P.**36: *„Nirau į klampį it klijedesys būseną. Kartais aš troškau būti vienuole, kartais – kurtizane...“* P.**130.

Jeigu atrodo, kad vaizduotė įtikinančių ribų pojūtį galima pasiekti tikta priimant iš išorės primestus apribojimus, tai tada krizės asmenybė gali užsibaigti susitapatindama su jais arba stodama į „amžiną opoziciją prieš tokius suvaržymus.“⁷⁶ Tai psichologinės baimės sąlygoti svyravimai tarp kraštutinių, ribinių, situacijų, kurie dažnai išreiškiami asketizmo, hedonizmo, pragaro ar rojaus tendencijomis: „prarastojo rojaus“ simbolis – *“baisus troškimas to, kas neįmanoma <...> ko negalima pasotinti ar patenkinti“* P.* 74; pragaro vaizdai, kvapai – *“žemė prasivers po jogomis ir pragaras praris mane kaip raganą.“* P.**88; hedonistiniai įgeidžiai: vyrai, apsėsti falokratizmo pasijos *“sakytum tai būtų <...> visagalys ir įnoringas dievukas“* P.*44; groteskinėmis personifikacijomis modeliuojamas daiktų pasaulis: baldai-vyrai, vyrai-baldai: *“baldai jai pasirodė <...> kaip keturi nevalvy vyrai“* P.* 10.

• emocinis nestabilumas

Šitos struktūros kilmė gali būti, tiek libertininė, tiek asketinė. „Pirmoji išsižada tiek ištikimybės prigimčiai per nesaikingumą, o antroji – per susilaikymą. Tiek viena, tiek kita peržengia įprastinės normos ribas.“⁷⁷ Tai tiesiogiai susiję su ontologiniu nesaugumu, nepilnavertiškumu „aš“ – (patirties trūkumas įvairiose gyvenimo srityse): be vertybių hierarchinės sistemos nebeaišku, kurį poreikį ir kada tenkinti, atsiranda manipuliavimas lytine energija, emocijomis, neišsąmoninus paties troškimo prasmės.

"Sąžinės priekaištai ir gailėstis, nesuvokiamas graudumas ir kaltės jausmas, baimė ir aistrus ilgesys <...> lyg žyngūnų balsai." P.**11; "– Įgrisot jūs man visi tiki gyvo kaulo! Eik šikt! Palikit mane ramybėje! Aš nutėščiau ragelį ir, <...> sukūkičiau!" P.**93; "Nejaugi tik tiek beįstengiu norėti, trokšti ir tik tiek tepatirti? Nejaugi – tai viskas? Situ... Veidas... Kūnas... Balsas... Kas už jų?" P.**270.

Išryškėja egzistencinių pagrindų transformacija, atpildo už gerus darbus – "chroniškas atlygio laukimas"; Dievo Baudėjo arba Angelo baudėjo įvaizdis: "Pasaulis virto tik mėlynu Angelo baudėjo šešėliu" (P.**221); "Kažkoks metafizinis teisingumas" (P.**171); arba mylimasis kaip "Dievo siųstasis", atlygintojas už visas nelaimes, nesėkmes (P.**190).

• užgautas narciziškumas

Tai – kiekvienos asmenybės noras, kad jos unikalumas ir asmenybės vertė būtų pripažinti kitų, nes ji siejama ne su išorine forma (socialinė padėtis, karjera), o su dvasinių savybių visuma: meilė, supratimas, pasitikėjimas. Izoliuotoje vidinėje erdvėje moters "unikalumas" negali būti realizuotas, todėl jis įgauna deformatas išraiškos formas, nors iš esmės – tai dvasingumo troškulys.

Rytų religijos iškelia dieviškojo "Aš" buvimą žmogui: "aš" kaip kūno, asmenybės pripažinimo poreikis virsta patologiniu nukrypimu, atvirkestine etika arba didybės manija.

"Taigi aš jau tokia. Lengvabūde. Nuo manęs viskas – kaip nuo žąsies vanduo. Šit kaip!" P.**179; "– Ne. Tai tu – universalus tipas. Aš truputį išideidžiau, nes visuomet laikiau save nepriilygstama originale" P.**236; "Nebesuvokdama, ką darau, prisiglaudžiau prie veidrodžio ir pabučiavau savo atspindį į lūpas" P.**109; "Jezau, tavo atstūmė?! Nenorėjo tavęs?! Tavęs, visų vyrų šitai pa geidžiamos?" P.**155.

Romane "Ragana ir lietus" toks narciziškumo kompleksas virsta savęs sureikšminimu, didybės manija, pavyzdžiui, veikėjos pretenzijos sukurti romaną apie viduramžių ragana, sudegintą iš meilės kunigui, lieka tik svajonėmis (P.**173, 198) arba jau minėtas pojūčių hiperbolizavimas, t.y. bandymas susitapatinti su antgamtiškomis jėgomis, gamtos stichijomis (P.**15, 92).

• vidinė deintegracija

Ši kategorija atskleidžia pradinę saugumo, savarankiškumo ir iniciatyvos deformaciją. Vidinė energija įgauna prieštaringas kraštutines formas: svyravimai tarp "pragaro baimės ir naiviausio džiaugsmo, tarp žiaurumo ir švelnumo, tarp griežto asketizmo ir beprotiško prisirišimo prie šio pasaulio malonumų, tarp neapykantos ir atlaidumo."⁸ Moteris nesuvokia savo veiksmų, poelgių prasmės ir padarinių, net savo pačios vidinio pasaulio.

"Dabar manęs beveik nebėra, tik žalsvoje banguojančioje prietemoje, tarsi kokio prožektoriaus apšviesti, akimirka išnyra nesuvokiami vaizdai" P.**31; "Aš dar niekada nestovėjau taip arti prapulties. <...> Jau šį vakarą aš tapsiu niekuo. Be vardo ir pavardės. <...> be praeities ir be ateities." P.**33; "It už grotyų gimęs žvėris, kuriam laisvė reiškia tik žūtį, aš <...> bidzenau atgal, į savo narvą" P.**44.

• decentralizuotas subjektas

Tai – dvasinio skausmo malšinimas fiziniu. Vidinės integracijos krizės rezultatas – "aš" skilimas į tūkstančius subjektų, nevienareikšmių "aš", viena kitą persmelkiančių neveikiamybių. Išcentravimas teigia, kad "aš" – tai kažkas kitas, daug idealių veidrodinių identifikacijų, kuriose subjektas mato patį save (G. W. Hegelis). Tai saviidentifikacijos bandymas, nes "aš" neegzistuoja kaip kažkas iki galo apibrėžtas, todėl Kitas yra būtinas savasties tapsmu. Tai – antrininkės egzistavimas – grįžimas į save.

"Privalečiau jį užmiršt. Žūt būt užmiršt! Jei nenorėjau susinaikinti, turėjau pakeist bent jau savo veidą. Sunaikinti grožį... " P.**23; "Privalesi sutelkti save tarsi į vieną tašką ar smaigalį, o ne kaip paprastai – mainytis šimtais tūkstančių raibuliuojančių netikrų ir apgaulingų savo pavidalų" P.**78; "į savo antrininkę veidrodyje bežiūrėdama, tu turėsi pajusti, kad ji yra tavo sesuo dvynė. Tik ne tau tapati, o – visai priešinga, sklidina bėdų ir problemų" P.**121; "Visos agnijos tysojo kniūpsčios ir mėgindamos susigaudyti, kas gi atsitiko: meilė iš pirmo žvilgsnio? Nepavykęs gundymas? Nuopulis? Magiškas atpažinimas? <...>" P.**280; "Kuo ji vardu? <...> Niekaip nesusidėsto į žodį... M... V... A... J... K... T... R... O..." P.**24; "Iš veidrodžio žiūrėjo

visai kita moteris. <...> [veidrodi žiūrėjo visai kita moteris" P.*171: "... tokį pat neapsakomą – saldumo, kartybes, kraujo, pieno – skonį burnoje jaute nelaimingoji leva..." P.*108: "Jutau, kad jau niekad savęs nebesurasiu, nebesurinksiu, nebesuversiu nelyginant srauniu vandeniu pažirusius karolius" P.*232.

• dualizmo dominantė

Ji apima visą logocentristinį Vakarų mąstymą binarinėmis opozicijomis, kai antrasis poros elementas yra mažiau vertingas: aukštai / žemai, dangus / žemė, dvasia / kūnas, vyras / moteris, protas / jausmai, kuris lemia moters pasaulio dualistinį suvokimą, versdamas ją pačią jaustis nepilnaverte būtybe, besiblaškančia daugelio TARP siautuly:

"*tie pasikeitimai tarp vis didėjančio aukščio ir staiga atsiradusių prarajų man jau kėlė beveik fizinį skausmą.*" P.**104: "*Laikas tarsi suskilo į dvi nelygias dalis: meditacinės ramybės <...> bei likusias valandas, kankinamai tuščias ir ilgas, kai žūdavo visut viskas...*" P.**105: "*man atrode, kad žlugimas, žlugimo palaima – yra vienintelis būdas įminti savo ir šio pasaulio paslaptį.*" P.**179: "*Man dingtelėjo, kad jis regi kažkokią kitą moterį ar tiesiog būtybę, kurios aš negaliu nei įsivaizduoti*" P.**193.

Priešingai, Rytų religijos pasaulyje pasaulį sieja ne dualizmo, o poliariškumo principu, iškeliančiu nenutrūkstamą sąveikos procesą, vidinę dialektiką. Tokia dėmė atkurtą natūralią moteriškumo prigimtį ir raišką, o priešybių pripažinimas įtvirtintų moteriškąsias vertes. Dualizmo dominantė pabrėžiama per veikėjos vardų gausybę: Viktorija, Vika, Marija Viktorija, Marija Magdalena (P.*5, *11, *25, *64).

• neaiškumo – intensyvumo mechanizmas

Poreikis nugalėti vidinę deintegraciją ir asmeninio identiteto krizę kuria naujų patyrimų ieškojimo struktūrą, kad asmenybė galėtų išgyventi tariamą būties pilnavertiškumą. Giliai moters viduje žiojėja vertybių hierarchijos chaosas, savo ribų ir "tradiciškai identifikuojamų kategorijų ištirpimas, "intymumo su viskuo" jausmas, kurie įgyja kūrybines arba patologines potencijas.⁹ Neaiškumas verčia ieškoti tokių įvykių, kurie sukeltų tikrą gyvenimo dinamiškumą, tikroviškumą įspūdį ir

užpildyti vidinę tuštumą. J. Ivanauskaitės romanų moteris mato tik tai, ką nori, ir jai reikšminga tik tas, kam ji pati suteikia savo idealias, įsivaizduojamas reikšmes:

"*Kas aš būčiau be tų, tik kelionese patiriamų prisiminimų pliūpsnių, tokių chaotiškų ir neiššifruojamų, be saldaus, graudulingo, visaapimančio pojūčio, kad tirpstu pasaulį...*" P.**31: "*Bandžiau mylėtis, apimta ne aistros, o to paties kvaילו protesto. <...> Seksas, kaip sutarties pasirašymas <...>, kurios iš tikrųjų viena kitai negali duoti jokios naudos. Nuobodulys, besismelkiantis nepastebimai...*" P.**132: "*Nei paleistuvystė ar iškrypimas, nei perdata askeze neatneša harmonijos*" P.**148: "*liūdna, kad taip ir nepakliuvau į jokią istoriją su tibetiečiu vienuoliu... <...> – Na, jau ne, – numykiau visai neįtikinamai*" P.**293.

• požiūris į meilę – potencijos arba impotencijos priepuoliai, troškimas turėti, valdyti, išlaikyti

"*Aš ir taip žinau, kad daugiau nieko mylėti nebegalėsiu. Aš nebenoriu. Aš tiesiog apsinuodijusi meile*" P.*9: "*Gyvenimas be tavęs man ir yra mirtina liga*" P.*245: "*O aš – anaip tol ne dvylikamete. "Lolitos" nebesuvaidinsime*" P.*177: "*tikejau, kad lyg brutaliame sekso filme jis paims mane tuoj pat...*" P.*183.

Pasak A. Tereškino, "žaidybinis ryšys tarp lyčių sukeičia vyriškumo ir moteriškumo roles", operuojama nepastovumu, dviprasmybe ir sumaišo tai, kas konvencionaliai "moteriška" (moteris pasyvi), ir tai, kas "vyriška" (aktyvu), reikšmes.¹⁰

• lytiniai santykiai – su kiekvienu galimu, vyriška aistra – agresijos ir budelio aukos fantazijos

"*Pajutau jos virpančiame kūne visas tas būsenas, kurias ir man sukeldavo glamonės – vyro glamonės. Žinojau, kokie judesiai ir prisilietimai man kaitina geismą ir stengiausi, kad Upės aistra liepsnote išsiliepsnotų*" P.*147: "*Moteris žvelgė į vyrą, kaip <...> į mirusį mylimą*" : "*ir tik dabar ją pradėjo draskyti sielvartas.*" P.*141.

Taigi J. Ivanauskaitė nepateikia specifinės moteriškosios žiūros ar moteriškumo konstrukto, kūniškasis apvalkalas moteriškasis, bet vidinis pasaulis sudarkytas.

• ateities nuspėjamas

Jis yra tiesiogiai susijęs su naujų patirčių siekimu ir eksperimentavimu su jausmais,

būsenomis, net žmonėmis. Moteris jaučia vidinę disharmoniją ir, norėdama paaikškinti ją, kuria savo iliuzinę tikrovę, skolinamasi daug elementų iš antgaminių stichijų, filosofinių kategorijų ir Rytų religijų. Atsiranda aliuzijos į kažkokį intuityviai nujaučiamą Tai, neišvengiamą likimą ar fatališką meilę.

"Ilg milžinišką driežą už uodegos pagavau tai <...> – neįaukią lemtinų įvykių nuojautą" P. **64; *"Norinčius Likimas veda, nenorinčius – tempia. Visų mūsų anksčiau ar vėliau šis Kelias laukia"* P. **71; *"mudviejų susitikimo atsitiktinumu jau nebeįvardinsi! <...> ir svariai pridūre: Ženklas."* P. **5; *"Tai turėjo būti mano paskutinis vakaras Amsterdame <...> supratu nutylkyta neregimos rankos prisilietimo"* P. **11; *"Jie atneš žinią. Bet dar nenujaučiu – kokią."* P. **11; *"Bet staiga atsitiko KAŽKAS"* P. **13; *"Jo vardas, nepaisant tibetietiškos reikšmės, atrode labai jau neatsitiktinis"* P. **190.

J. Ivanauskaitės veikėjų polinkis į nenuspėjamumą ar atsitiktinumo visagalybę gali būti atsiradęs dėl Rytų religijų įtakos, kurios teikia pirmenybę intravertiškai jausenai, intuityvizmui ar neišsakomos gėmės kategorijoms. Tokios tendencijos yra traktuojamos kaip "nušvitimas, t. y. pasaulio iliuziškumo, efemerškumo, kelio į dvasinį išsilaisvinimą supratimas. Romane "Ragana ir lietus" veikia žvelgia į nenuspėjamą ir nesuvokiamą pasaulį, pilną išpėjamųjų ženklų ar likimo fatališkų apsiereškimų: TAI, KAŽKAS, NIEKAS.

"Bet TAI jau įvyko. Ir tiek." P. *205; *"– keista, kai mintyse TAI įvyksta, ar ne? Didesni ir mažesni TAI. Tikrai, belieka tik lieptu pereiti į kitą krantą, ten, kur TAI jau yra įvykę."* P. *205; *"Lyg stengtumeisi prisiminti pranašingą sapną – apgrai bomis jauti, trūksta tika mažmožio, kad suvoktum, ko gi iš tavęs taip įsukmiai reikalaujama"* P. *54; *"mus valdo nepažįstamas, akiai nematomas pasaulis, kuris plyti anapus realybės..."* P. *102.

• apokaliptizmas ir misticizmas

Tai neabejotinai atspindi pataloginį asmenybės mąstymą, kurį pati veikia pateikia kaip atpalaiduotą sąmonės srautą, natūralią minčių ir vaizdinių sklaidą. Iš tikrųjų tekste – tai netikėti akibrokštai:

"staiga nusileido siaubinga tyla, kokia kad stoja prieš saulės užtemimą ar didžiąsias nelaimes, kuri

užklos dangų Apokalipsės Avinėliui nuplėšus septintąjį Antspaudą." P. *13; *"diena atitykindavo lyg neregėtas gvis <...> "Bestiarumas" <...> padėdavo įspėti naujosios dienos vardą."* P. *55; *"Kažkada jau taip buvo"* P. *143; *"Pasaulis ūmai subyrėdavo į aibę erdvių, jos žaižaruodavo, mainydavosi, keisdavosi iki begalybės, knibžėdavo neregimomis, bet mus reginčiomis būtybėmis – elementais, dvasiomis, dievais ir dievybėmis..."* P. *81; *"Tvilktelejo ir sapno nuojauta, kad taip kažkada jau buvo"* P. **202; *"Ritualas buvo suardytas. Viskas buvo suardyta. <...> Svastikos sukosi vis greičiau ir greičiau, greičiau ir greičiau, kol isteriškai klykdamos virto praekismu milijonams, šešiakampė žvaigždė nusidažė geltonai ir ženklino pasmerktus mirti, kryžius apvirto žemyn galva ir plaukdamas 666 uodegomis laukė Apokalipsės..."* P. **81.

Tai tarsi spontaniška veikėjos vidinio pasaulio projekcija į išorę, atspindinti sutrūkinėjusią ir suirusią asmenybę, jos pataloginę baimę ir maniją, aliuzijas į pasaulio pabaigą tarsi viliantis, kad seno pabaiga atvers naują dvasingumo pradžią.

• jausminis eksperimentavimas

Tokia kategorija natūraliai įsikomponuoja į modelį krizinės asmenybės, kuriai būdingas išsekimo jausmas, vidiniai prieštaravimai, būsenų netikrumo ir fantastiškumo pojūčiai. Energetiniu šaltiniu tampa iškreiptas žaidimas narkotikais, alkoholis ar "mistinė ekstazė", lytinis palaidumas, t. y. noras viską išbandyti ir kiekvieną kartą įgyti vis stipresnių emocijų. Pasak V. Kavolio, "atsiranda polinkis arba didinti intensyvumą: stipresnį garsą, didesnę greitį, intoksikacijas ar kančios laipsnį, arba visiškai nerūpestingai pakeisti vieną intensyvų patyrimą kitu, pavyzdžiui, religiją – narkotikais, arba atvirksčiai"¹¹:

"aš vos spėjau traukti aitrai saldžius dūmus. <...> "Maryte" pasitaikė labai stipri – tokios dar niekad nebuvau ragavusi." P. *15; *"Kai atsilošdavau, jutau jos kūną. O gal nejutau."* P. **15; *"Norėjau nuvyti įsą ne visą padorią mintį šalin, bet ji jau vilko paskui save visą būrį kitų"* P. **65; *"tavo atgaila bus anaipol ne dėl vyrų, su kuriais bent kartą mylėjais, sąrašo..."* P. **75; *"Viskas tas pats. Visada ir viskas tas pats. Ir viskas praeina."* P. **179; *"Gal aš ir esu prostitutė? <...> Ir galų*

*gale, kas pasakė, kad esu tavo mylimoji?" P.**185; "skendėjau svaigulingame muzikos, alaus ir marichuanos kvapų, smilkalų aromatų, mantrų ir aitraus gyvenimo geismo rūke" P.**196; "kas gi man įkalė į galvą, kad tik skausmas yra natūralus ir tikras, o džiaugsmas neįmanomas be stimulatorių?!" P.**237.*

2. Genetinė moters atminties rekonstrukcija

J. Ivanauskaitė postmodernios asmenybės dvasinę krizę pabrėžia per išlaikomą moters istorinę-genetinę atmintį, kuri ieško "ką turi iš prigimties, ko gali netekti, ką gali daryti... Ir atvirksčiai – suvokti, kas ne tavo, ne tau."¹² Tokia rekonstrukcija paliestų postmodernaus žmogaus šerdį ir prijungtų antrąją asmenybės pusę – pašąmonės pasaulį kaip lygiavertį. J. Ivanauskaitės romanuose moters genetinė atmintis atskleidžiama psichologiniame lygmenyje:

- archetipų prasiveržimas – sąmonės / pašąmonės slenkščio atvėrimas

Tai paliečia ne asmeninį pašąmonės turinį, o kolektyvinės – bendrą žmonijos gelminį psichikos sluoksnį. Archetipai lemia egzistencijos dvasinį kryptingumą. Tai – žmogaus naujumo paneigimas ir istorinio-genetinio kodo įtvirtinimas.

*"Tu ne žingsnio negali be tų sumautų stereotipų..." P.**284; "Dabar luobas nukrenta... <...> Niekas save vėl iš naujo kuria, liečiamas Kitų žvilgsnių ir smalsiai, godžiai, karštligiška siurbdamas į save <...> pasaulį" P.**245; "Kartais atrodo, kad visai ne mano yra tos patirtys. <...> aš liejuos, įtraukiu į save kitų žmonių mintis tarsi potvynio vanduo, o gal kaip daugiabriaunis veidrodis atspindžiu." P.**31; "Mes visos jau buvom it viena moteris, pirmą kartą, visagalė, laukinė, žvėriška, neparklūdyta jokių tabu, nesupančiota normų, neužčiaupta draudimų. <...> Nenugalima. NENUGALIMA!" P.**260.*

- mazochistinis moters klusnumas vyrui (įsakmus vyro kalbėjimas, judesiai, pažemimo aistra)

*"pasijuto maža, švelni, bejėgė – kaip ką tik nudirtas triušiuoko kailiukas" P.*12; "jautėsi visai pažeminta, ir tatai teikė savotišką buką malo-*

*numą", "staiga apglėbė vyrui kojas..." P.*14; "Aš vykdau savo pono įsakymą" P.*16; "žiūrėjau į jo profilį, tarsi iškaltą iš akmens kokioje meilės dievo Karmos šventykloje..." P.**25.*

- patriarchalinės "aukos" programa, užvaldanti visus bendravimo santykius: tėvai, mylimieji, atsitiktiniai

*"Aš beveik pripažįstu jos prašumą. Jei pasiūlyčiau jai apsikeisti vietomis? <...> Ką galvočiau ir kaip žiūrėčiau prostitutės vitrinėje?" P.**39; "Man buvo taip gaila ir jo, ir savęs. Ir visų mūsų – žmonių – beviltiškų pastangų." P.**93; "ji, mama, visada kalbėdavo su priekaišto gaidelė balse" P.**118; "Mano vienintelė meilė visada buvo linkęs įvarinėti nepilnavertiškumo kompleksus" P.**124; "Aš elgiausis paklusniai, kaip kiekviena siaubo užhipnotizuota auka kankintojo akivaizdoje." P.**160; "Buvau it skudurinė lėlė" P.*161.*

- pašąmonės – iracionalumo dominantė

Ji iškelia nenusipėjimą veikėjos vidinį chaosą: spontanišką savirealizaciją, paradoksalų dialektinį mąstymą ir emocinio prado pirmenybę (net psichinį automatizmą) į iliuzijas, į Didžiąją Tuštumą, Nieką, dinamišką erdvės ir laiko pulsaciją.

*"Pasimaišęs protas, palengva atverdamas vienas duris po kitų, labai palengva, nuves mus į pačias pragaišties iščias" P.**42; "man neberekėjo užmušinėti laiko, nes pati buvau juo pavirtusi" P.**43; "Kaltė nesulaikomai vėrėsi many. Į ją prasmėgdama veltui mėginau kabintis už sienos, lovos" P.**65; "Tačiau tamsa tvyrojo ne išorėje, o manyje. Man dingtelėjo, kad apakau" P.**151; "ne taip jau svarbu, kur viskas nutinka – mūsų susitikimai, išsiskyrimai, kūno ir dvasios nuotykių – sapnuose, svajonėse ar tik tame vienaprasmiame lygmenyje, kurį užsispyrę vadiname – tikrove" P.**181; "Gaivalingoje gyvenimo upėje aš pasijutau lyg plūduriuojantis puslavinis" P.**200; "Štai aš vėl tarsi dingstu be žinios, ne tik kitiems, bet ir pati sau... <...> Niekas" P.**245.*

- gyvenimas tampa priekaištu, melodrama, ritualu

*"Ir man nieko neišeina. Žinau, kad net paprasčiausiose melodramose šitaip niekas nekalba" P.*8; "Gyvenimas tarsi subyra į smulkius nesurenkamus gabalus ir kiekviename iš jų tau priekaištas" P.*54; "...paprastutės melodramos herojė pasinaudotą situacija..." P.*250; "Ko tik*

ėmiausi, turejo aitrų priekaišto sau pačiai priekšoni“ P.*96.

• lytinis aktas – savidestrukcija

“Kaip jis užgulė ją, sudejavo: tu sunkus kaip antkapis...” P.*15; “Tai buvo susinaikinimo ir savizudybės aistra, o jis manė, kad geismas” P.*83; “...pabudimas iš ryto šalia Boksiniuko – reiškė bausių apokaliptinę žūtį” P.*84; “Tas žmogus turės ją sutraukti, naikinti sunaikinti <...> ir nuolankiai atsidavę vyro prievartai” P.*241.

Moteris atsisako visuotinai priimtų elgesio ir vertinimo kriterijų, normų (dženzbudizmas). Psichinis šokas atveria universalinės tuštumos erdvę su bereikšmėmis moralinėmis alternatyvomis ir palieka asmenybę pačią su savimi, laisvę kurti save pačią. Juslių ir instinktų prioritetas gresia pataloginėmis būsenomis (nepaaiškinama baimė, chroniška kaltė ir nerimas, hiperbolizuotas ilgesys ir liūdesys, destruktivi savigrauža) ir šizofreniškai subyrėjusia sąmone (antrininkės egzistavimas).

• pataloginės būsenos

“Jau į mane palengva skverbiasi baimės. Kol kas dar tik visiškai mažos. Bet žinau, kad jos augs” P.*30; “tarsi būčiau kaltų kalčiausia dėl angelikų hermio šventvagysčių, dėl <...> patvinstančių motinos depresijų, dėl tėvo – kreivų Veidrodžių Kazanovos.” P.*65; “Man dingtelėjo, kad kraustausi iš proto.” <...> Nerimas naikino mane iki sruvantis smėlis” P.*149; “aš kankinausi paranojiškai įtarinėdama, kad du broliukai linksminasi, mane apšnekėdami” P.*180; “Eik pas ją, – pasakė spanielis. Ne žmonių, šunų kalba. Bet vis tiek supratau.” P.*132.

• šizofreniškos būsenos

Šizofreniška būseną priartina kritinę sąmonės ribą – “Aš” suskilimą ir subyrėjimą į atskiras asmenybės “aš” su iškreiptu suvokimu, persekiojimo manija ir troškimų, haliucinacijų, vaizduotės pasauliu. Tokio tipo asmenybė kuria savo visatą, kaip ir save, pagal principą: aš esu tušias, kokią noriu save manyti.

“it atspindys būtų spjovęs siera man į veidą. Reikėjo skubėti, springstant, dūžtant, vaitojant susturbiti į save visą Agnijai skirtą begalybę, pasenti ir numirti per vienintelę vasarą” P.*34; “bausmę aš atlikinėju kas naktį ir kas dieną” P.*76; “Per porą akimirkų mano galvoje susi-

suko siaubingas scenarijus apie pamišėlišką sektą, <...> Iš dviejų senstelijusių moteriškių, kruvinai aukojančių trečiąją, <...> vardu Agnija...” P.*77; “gal jau aš nebesu aš? Gal jau esu nebe aš? Sūpavausi tarsi švytuoklė.” P.*95; “Dirstelijau į veidrodį. Akimirka aš regėjau klaidų, siaubingą dalyką. Bet ką – negaliu pasakyti... negaliu pasakyti... negaliu pasakyti.” P.*120; “Ististelijau į save. <...> Staiga mano pavidalas ėmė mainytis: tarsi lėtai besikeičiantys kadrai iš kairės į dešinę, iš dešinės į kairę ir vel... <...> veidrodyje jau nebuvau aš. Anapus vėrėsi kiti pasauliai. Nepažįstami veidai” P.*130; “Ūmai pasijutau, lyg ne žmogus būčiau, o kažkokia ertmė, plyšys, praviros durys tarp dviejų pasaulių...” P.*53; “Buvau visai susitraukus, subliuškęs, mažesnė net už telefono ragelį <...> iš manęs ištekėjo visas kraujas, visa jėga ir gyvybė.” P.*208.

• pirmykštis gyvybingumas

Suvokdama save kaip fatališką medumą, susijusį su iracionaliomis Visatos jėgomis, veikėja akcentuoja gaivalą, kuris net mistifikuojamas. Erotinis aktyvumas suvokiamas kaip psichologinis pasipriešinimas standartizuotai moters sampratai, aukštinamas spontaniškumas, instinktų ir autentiškų emocijų siekimas. Kartais tam suteikiamas vos ne sakralinis atspalvis – dvasinis orgazmas vitališkume. Tai susiję su Rytų religijų meilės akto ir erotinės energijos samprata, kurie tapatinami su aukščiausiu dvasiniu pradū: kūniškos aistros yra religinių jausmų išraiška (induzimas); erotinės meilės aktas “žaibiškas kelias” nušviečia tikrąją daiktų esmę ir išlaisvina iš netikrų vertybių, veda į dvasinį tobulėjimą; psichologinė energija atsiranda seksualinės jungties metu (tantrizmas). J. Ivanauskaitės romanuose tai virsta juslingumo kultu. Patologinį atspalvį įgavusios emocijos veiktos yra tapatinamos su gaivališkomis gamtos stichijomis:

“neapykanta kaip kamuolinis žaibas.” P.*92; “Šviesos greičiu lekiau atgal. Į riarmojančią pradžią pradžios tamsybių tylą” P.*251; “kunkuliuojantis gamtos gyvybingumas mane tiesiog priblokšdavo” P.*59; “man norėjosi sušokti kažkokį beprotiškai džiugų kosminį šokį, pašėlusį tvėrėjos-griovėjos trypsnį, kojomis skeliant iš žemės kibirkštis, rankomis iškviečiant iš dangaus

lietu, akimis leidžiant žaibus" P.**268; "visos Agnijos stovėjo nušėituvusios. <...> Tada į priekį žengė Agnija-Gašlūnė..." P.**284.

• meilės transformacija

Dominuojantis iracionalumo principas pagrindinės veikėjos esybėje sąlygoja hipertrofuotą ir "pakylėtą emocingumą" – visa ko suvokimą tik per jausmų ir jauslių prizmę. Meilė suvokiama kaip absoliutus ir metafizinis jausmas arba mirtina liga:

"Galbūt, kas žino, aš jo ir ilgejausi visą savo gyvenimą. O gal tik dabar kūriau pati sau naują pasaulėlį..." P.**281; "...jeigu jau vienuolis, tai būtinai reikia jį įsitempti į lovą... lyg tai būtų pirmasis pasimatymas su vyru mano gyvenime. It tai būtų pirmoji meilė..." P.**284; "gigantiška devintoji banga" P.*46; "žveriškas ir pirmapradis jausmas". "metafizinis momentas" P.*49; "mylėjau jį beprotiškai. O elgiausi kaip mirštamai sergantis..." P.*47; "Toji meilė buvo tūkstančius kartų už mane pačią didesnė"; "kas tik kely pasipainiodavo, glausdavau prie savęs, glostydavau, mėgindama atspėti - o gal tai ir yra mano vienintelė meilė?" P.*70; "Mano vienintelė meilė. <...> Tai buvo nelyginant beprotybė. O gal apreiškimas." P.*123.

Intensyvumo, pakraunančio organizmą pilnaverčiam gyvenimui, šaltiniu tampa deformatuota veikėjos meilė su pažeistu fiziniu, psichiniu bipoliariškumu. Taip pirmenybė suteikiama tiesos iškraipymams, perversijai, ligai, vulgarumui.

3. Kultūrinio identiteto transformacijos

Kultūrinio identiteto transformacija – veikėjos "desocializuota sąmonė", kuri neigia moralines alternatyvas, egzistuoja tik seksualinių mainų grandinėje ar nenutrūkstamame savęs dirginimo procese, nejausdama asmeninio išbaigtumo. Tai atskleidžia giluminę moters psichikos patologiją: be lyties sąsajos su kultūra, savitų raiškos formų bendruomenėje moteris pagilina savo konvertiškumą. J. Ivanauskaitė pateikia asocialias veikėjos tendencijas ne tik psichologiniame, bet ir kultūriniame lygmenyje.

• konvertiška asmenybė

Kontrovertiškas – konfliktas tarp individo ir išorinio pasaulio dažnai įgauna pataloginę neurozės išraišką. Tai asmenybės nesugebėjimas spręsti savo identifikacijos ir savirealizacijos problemų (K. G. Jungas) ar iš praeities sugrįžtantys neišspręstų krizių fragmentai (Z. Freudas).

"Viskas vyks be jokios trinties tarp manęs ir pasaulio. Be žūtbutinių pastangų. Be jokių pastangų." P.**33; "Kartais pasijuntu visiškai svetima. <...> iš tolimos žvaigždės. Ateivė, bergždžiai besistengianti užmegzti su vietiniais gyventojais bent plonytį ir voratinklis ryšį." P.**93; "Dažniausiai mes kaip svytuoklės siūbuojam tarp praeities ir dabarties, šios akimirkos neįstengdami išgyventi" P.**78; "– Po paskutiniojo mūsų pasimatymo, kuris įvyko daugiau nei prieš dvejus metus, mane išvežė su greitąja, plovo skrandį, tris paras laikė prižiūrė prie lašalinių ir taip toliau..." P.**125; "šiandien, kaip ir visados, prieš tave visi slapčia susimokė!" P.*5; "Kaip ir daugelis žmonių, jis nemokejo tiesiog klausytis <...> Aš troškau tik vieno – kad jis mane girdėtų, o ne kalbėtų, pamokslautų, veiktų... Galų gale tai nelabai svarbu." P.*101.

Neišgyvendama, čia ir dabar moteris nepatiria vidinės harmonijos. Asmenybės vystymasis – sutrinka. Praeities duobės verčia asmenybę užsilikti tame pačiame pradiniam etape ir vis kartoti uždara ciklą. Tokią situaciją asmenybė bando įveikti ritualais – tikėjimu magiška žodžio galia (mintis, žodis ir veiksmas Rytų religijoje yra vientisa), iškeliančia įvairius ezoterinius tekstus, mantras ar užkeikimus.

• ezoteriški dalykai – magija, įvairūs ritualai

"magija, Kabalos demonų vardai, chiromantija ir kitos alchemijos paslaptys, Taro kortų sistema, tantristinės apeigos, budistinės apeigos, dievų okultinės reikšmės" P.**6; "Anapus dualizmo, anapus tabu ir draudimų, prietarų ir susitarimų, normų ir stereotipų, anapus kreivių veidrodžių" P.**268; "ritualas vadinamas "Čiod"; siekiama sunaikinti visus stereotipus, dualistinį mąstymą, o svarbiausia – baimę..." P.**146; "Jei žmogus nelaimės akivaizdoje ims bijoti, tai ir magnetas pritrauks vis naujas ir naujas nelaimes." P.**147.

Tokia kultūrinių substancijų transformacija paryškina iškreiptą veikėjos pasaulio suvokimą, kupiną groteskiškų ir absurdiškų vaizdinių, pojūčių ar haliucinacijų.

• groteskiškas pasaulio vaizdinys

"Nešvarūs upės vandenys dvokė. <...> skulptūros buvo nudergtos paukščių. Mano galva sopėjo ir spengė, akys tiesiog lipo ant kaktos..." P.**5; *"Šiukslinas šaligatvis, rudi, garuojantys Neries vandenys". "Amsterdamas kaip boschiškas pragaras su šiurpulingais gėlių, mirties nuojautų, geidulingumo ratais."* P.**14; *"sėdyne, kuri nedraugiškai urzgė ir visaip kitaip priešinosi..."* P.**18.

Moteris nebepriima kultūrinės terpės kaip realiai egzistuojančios gyvenimo dalies, nes ta erdvė "desocializuotai sąmonei" yra svetima, bauginanti ir priešiška:

"Jis (pasaulis) atrodė uždaras, neįžen-giamas, neiššifruojamas, nepaaiškinamas, nepermaldaujamas..." (P.**81). Ideologinių iliuzijų sukrėtimas, intensyvaus tikėjimo Tevo Įstatymu, t. y. aukščiausiu, simbolinio būties modelio principo praradimas skatina kontroversišką asmenybę dar giliau slėpti savo tikrąsias emocijas, svajones ir poreikius, kurti sau priimtina pasaulį. Ligi pat gelminių struktūrų veikėja apima pasaulio subjektyvumo ir nerealumo pojūtis.

• pasaulio nerealumo pojūtis

"Svetimą miestą mes patys sau sutveriam, suaudžiam iš iliuzijų, vaizduotės ir sapno gijų..." P.**13; *"realybė yra visai subjektyvi."* P.**21; *"supratau, kad tai - ne veidrodis, bet durys."* P.**151; *"Meginau įsiteigti, kad viskas - tik sapnas, iš kurio niekaip negaliu pabusti, <...> ne, tai yra realybė, nežinau kuri, bet - realybė"* P.**160; *"Ir staiga aš kriaunu. Žemyn. O gal - aukšty. [niekur. Kūnas neteko svorio. Laikas sustojo. Nusileido begalinė tyla. Viskas aplinkui prarado kontūrus. Spalvas. Vienas pasaulis užsivėrė virš manęs... <...> apačioje jau žiojėjo kitas. Laiko skylė. Baigta. Manęs daugiau nebebuvo. Ir nebebus. Niekad."* P.**162; *"Tu įsivaizduoji, kad mus valdo nepažįstamas, akiai nematomas pasaulis, kuris plyti anapus realybės..."* P.*120; *"Tarsi mūsų ryšys tebesiėstų, bet jau ne realybėj, o sapnuose. Kitoje erdvėje, kuri niekuo nesiskiria nuo šios."* P.*135; *"Didysis Niekas spengė mano galvoje. Visiška Tuštama tvyrojo mano širdy"* P.**222;

Tokį pasaulio suvokimą ir traktavimą pateisina rytų filosofijos majos doktrina (pasaulio nerealybė), kuri teigia: pasaulis yra šitas, bet ne tas, kas atrodo esąs. Jis "realus" kaip "sapnas", bet kaip yra iš tikrųjų – nežinia. Vakarų tradicijoje vadinamoji "realybė" suprišinama su vaizduote: "realybė" tarsi kažkas tikrai egzistuojančio, lyg visuomenės, daugumos sinonimas, o vaizduotė – asmeninė, individuali mažumos, vienišių, keistuolių ar net psichinių ligonių sfera. Neurotiškai suvokiama tikrovė yra ignoruojama veikėjos, kuri jau seniai atskyrė jos "realybę" nuo regimybės, o vėliau pakeitė fantazija ir vaizduotės vizija. Tikrovės transformacija neabejotinai lemia socialinę izoliaciją.

• socialinė izoliacija

"It sergantis gyvulytis bijojau žmonių žvilgsnių, žodžių, klausimų ir švelnumo" P.**50; *"Mano daiktai, likę vieni, visuomet išsišelsta."* P.**65; *"visur knibždėte knibždėjo žmonių. Jie ejo panarinę žalsvuo pagiežingus veidus, o oras buvo pilnas skubių, bet pavargusių žingsnių čeržėjimo"* P.**84; *"O tikrasis dvasios Karys pirmiausia privalo pasitraukti į visuomenės pakraštį. <...> Nes viskas, ko mus moko visuomenė, yra klaidinga"* P.**91; *"Aš jau tūkstantį kartų buvau atsisakyrelė... <...> Aš ir dabar troškau tik vieno - kad visas pasaulis paliktų mane ramybėje"* P.**93; *"Pati žmogaus egzistencija nėra žiauri, tačiau mūsų buvimas visuomenėje - štai kas yra kančios priežastis..."* P.**141.

Socialinė izoliacija iškreipia patį komunikacijos supratimą, paversdama bendravimą vidiniu atsirbojimu, skilimu veikėjos esybėje: aš / kiti, KITOKIE...

"Visuomenė neapkenčia KITOKIŲ. Ji tik leidžia būti kitokiems. Tarp KITOKIŲ ir kito-kių yra nemažas skirtumas. Visuomenė priima kitokius, kurie išsitenka <...> jos nustatytuose rėmuose. <...> kitokie džiūgauja, tardamiesi, kad peržengia visus tabu, <...> kad iš tikrųjų tik vykdo visuomenės valią." (P.**122). Ji sukelia veikėjos spontanišką priešiskumą, agresiją, kuri jos pačios traktuojama kaip savigny prieš sociumo įtaką, bet dažnai atrodo tik paranojinės sąmonės iliuzijos ar kliedesiai.

J. Ivanauskaitė pabrėžia veikėjos tikėjimo sukrėtimą – ontologinio saugumo praradimą, vienišumą. Etinį nejautrumą – gimtųjų šaknų, tradicijų, kultūros ir socioumo iškreiptą suvokimą, blaškymąsi tarp įvairių filosofijos teorijų, religinių doktrinų. Perdėtas, egzaltuotas jausmingumas, iracionalumas atitolina moterį nuo kultūrinio gyvenimo. Ji neišgyvena kultūros teikiamų asmenybės vaidmenų, neperima bendražmogiškos patirties klodų ir įstringa neaiškumo patologijų labirinte.

• tikėjimo eklektika

“*Aš nemoku atsiklaupyti. Ir netikiu šitais dalykais*” P.**78: “*Vieną vyrą tu mylėjai labiau negu Dievą. Užtai irgi reikia atgailauti. <...> Aš išvis mažai tegalvoju apie meilę Dievui*” P.**77: “*Aš norėjau įterpti ką nors dzenbudistiško apie kasdienybės grožį ir prasmę...*” P.**77: “*Ši pasaulį sukūrė tik demiurgas. Aklas ir kvailas. Iš pavydo visagalinčiam Dievui*” P.**108: “*idant koks egzotiškas Dievas jus mirštančius ištrauktų iš pragarų...*” P.**195.

Net veikėjos rankinės turinys atspindi emocinio-moralinio tapatinimosi su viena kuria nors kultūrine ar religine vertybių sistema stygių: mėlynas stiklinis rutuliukas, veidrodžio šukė, medžio gabalėlis nuo Palaimintojo Jurgio Matulaičio kapo, smilkalai iš Dalai Lamos, indiškos, itališkos, japoniškos monetos (P.*6 – 7).

Akivaizdūs Rytų religijų fragmentų intarpai:

induizmo karmos, reinkarnacijos dėsniai, “aš” samprata, majos doktrina; daosizmo: Dao kelio koncepcija, harmonijos samprata, Dvasios Kario ir Vidurio kelio kategorijos, jin ir jan sąveika [; dzenbudizmo: psichinio šoko esmė, *non-finito* principas, praregėjimo būseną, grožio, meilės kategorijos; budizmo: kančių motyvacija, Čia ir Dabar kategorija, iliuzijų kilmė; japonų kultūros motyvai apie sielos vidinio ritmo sąskambį su Visatos amžina polifonija; reiškinių dialektinį sąryšį ir sąmonės / pasąmonės nuolatinę lygiavertę sąveiką bei vientisumą, harmonijos visur kur teigimas.

Kultūrinio identiteto transformacijas iš dalies atskleidžia ir evoliucionavę mitai, kurių

fragmentai atskleidžiami mitologiniame lygmeny:

• ritmo mitas, perimtas iš rytų filosofijų teiginių apie adekvatų Visatos ir vidinio individo ritmų sąskambį; bioenergetinis gamtos ir žmogaus ritmas; meilės ritmas;

• harmonijos ritmas, teigias, kad visos priešybės egzistuoja dialektinėje sąveikoje ir įsilieja į harmoningą simbiozinę dermę;

• susinaikinimo / atsinaujinimo ciklas, kurio antrasis sąveikos polius lieka nerealizuotas dėl asmenybės polinkio į destrukciją, nulemtą Vakarų logocentristinio mąstymo binarinių opozicijų.

Iškyla nauji modernistiniai ar postmodernistiniai mitai, atsiradę senųjų pagrindu, bet įgyja modifikuotą reikšmę. Vienas iš tokių elitinio išskirtinumo, inteligentiškumo pretenzijų mitas:

• elitinis išskirtinumas

“*Padaryk, viešpatie, ženklą mano labui, kad matytų tie, kurie manęs nekenčia, ir būtų sugedinti...*” P.*125; “*žinau šią savo savybę: traukie pritraukiu įvairius bepročius <...> prikibs kaip tik prie manęs*” P.**6; “*Ar jūs žinote septyniadsimt du Dievo vardus pagal Honorijų? O aš žinau! Aš, Agnija!*” P.**90; “*Atrodo, kad tikrai galėčiau papasakoti viską? Nuo Marijos Magdalenos ir taip toliau, braudamasi per tankiai sužėlusius amžius...*” P.*20; “*Išties – pernelyg daug tavy puikybės. Vis jauties kaip kokia išrinktoji*” P.*133; “*Jis gi tave vadina “moterim, kuri žino viską...”*” P.*133.

Naujųjų laikų mitai tik patvirtina pirmąsias baimės ir būsenos egzistavimą postmodernios asmenybės sąmonėje, įgydami savitą personalinę reikšmę.

• kultūros formų transformacija

“*aš galiu pratrūkti apie žmogūdžius ir vaikų prievartautojus, <...> ar yra dvasios karių. Lietuvos politikų žiede arba tarp mafijos berniukų, kurių neandartalietiškos fizionomijos kasdien stebėjimą iš didžiųjų laikraščių puslapių*” P.**70; “*Kičas ir banalybė – tai tik Naujo Mito Figūros (Geriau tikrai nerasite). Labirinto, kurį žmonės patys sau pasistatė ir vadina tai civilizacija, progresu, <...> anapus abstrakcijų, o negali atpirkti net vienos vaiko ašaros...*” P.**268.

4. Apėsėtoji moters sąmonė

Tai destruktyvių tendencijų, nukreiptų į visas moralines dvasines vertybes, dominavimas individo psichologijoje: patologinės agresijos, deformuotos vitalinės energijos protrūčiai ir maniakiškas vieno poelgio kartojimas; sekso fenomeno, hipertrofuoto erotiškumo kultas. Asmenybė tampa apėsėta iškrypusių pasąmonės vaizdinių, deformuotų seksualinių impulsų.

• apėsėtoji – demoniška sąmonė

„vienas Išganytojas dėvėjo aitriai žydą drabužį <...> kitas atrodė susivelęs <...>. Pastarąjį galėjau įsivaizduoti net nuogą, nes labai priminė vieną bičiulį <...> kai tysodavo nuogas mano lovoje...“ P.**65; „frigidiškas yra Dievo malonė moteriai. <...> Jeigu ji būtų vyras, išsikastruotų“ P.**75; „būsiu tik supistas juodnugaris, juodanusukis, juodadarbis, įsikalęs į kvailų makaule, kad pasaulis pasikeistų, jei tik turėčiau tą surūgusią, bet kruštis mėgstančią mergą, kurios man taip gaila.“ P.**187; „Užtat, jei pasikruštų su mano broliu (vieninteliu), išrašytų į savo pergalių sąrašą“ P.**187.

Toks spontaniškas susitapatinimas su iracionaliomis prievartinėmis, liguistumo, perversijų ir antimoralinėmis kategorijomis primena šėtoniškos asmenybės modelį, kuris siekia savo unikalaus išskirtinumo ir asmeniškumo pripažinimo, maištauja prieš dominuojančią tvarką. Jis neturi savo paties potencialios, gebėjimų kurti ir net netrokšta nepriklausomos egzistencijos. Šėtoniška sukilėlio prigimtis būdinga ir moteriai: ji atsiskyrusi nuo žmonių, socialinės terpės ir atidavusi savo egzistenciją į vyro-valdovo rankas.

• egzistencinis nesavaramankumas

„Būk man uola slėptis pavojui, būk man gelbetis galinga tvirtovė, į tavo rankas atiduodu savo gyvybę, tik tavo rankose mano likimas, tik tai tu mane išvaduos!“ P.*43; „Jis kvėpėdavo, kaip kvėpia laimėtojai“ P.*75.

„Šėtono įvaizdis pradeda identifikuoti psichologinius brožus, kurie yra jo, arba kiekvieno, artėjančio prie jo, nesugebėjimo socialinėje tikrovėje kurti gyvybingas vertybes priežastis.“¹³ Šėtoniškas sukilimas trak-

tuojamas kaip nuodėmė ar pirminis chaosas, kuris kyla dėl kančios be Dievo ar dėl savęs nesukūrimo.

• šėtoniškoji prigimtis

„Žvėris manyje mito vien tik kentėjimais ir neviltimi, o apie jo peną jau kelias dienas buvau lengvabūdiškai pamiršusi.“ P.**93; „Šalia karštakošiškos nesantaikos melodijos skambejo naujas šėtoniško triumfo leitmotyvas.“ P.**119; „nebegalėjau atsiginti vulgariusių klausimų kodėl tas jaunas gražus vyras stojo į vienuolyną? <...> ar jis turėjo savo gyvenime moterį? Moterį? Daug moterų? Gal jis – homoseksualistas...“ P.**198; „Vien tik geisti, nes jis – vyras, o aš – moteris, nes jis – vienuolis, o aš – levos dukra, pačios prigimties pasmerkta gundymams?“ P. 122; „nejaugi tik noras sulaužyti draudimus ir įžadus, tik nuopuolio, nuodėmės, spengiantis kaltės jausmo, atgailos, atpirkimo troškimas mane prie jo traukia?“ P.**270; „– Ko tu bijai? – sušnypstė Agnija. Apėsėtoji ir išsišiepė, laukdama, kad jis atsisakytų „Dievo“, nes jau buvo paruošus nešvankią ir kandžią repliką.“ P.**286.

Apėsėtoji šėtoniškosios prigimties asmenybė gali egzistuoti tik savo viešpaties dėka arba – atsistoti jo vieton – kurti alternatyvų identitetą.

• alternatyvaus identiteto kūrimas

„Palengva manęs bus vis mažiau ir mažiau. Palengva, labai palengva, atsiras nauja moteris su jauna istorija.“ P.**33; „nerdama į savo pragaištį, <...> atsivėrusi barbarišką pasaulį, kuriame nėra nieko draudžiamo, aš, kaip dera misterijos dalyvei...“ P.**41; „Į viską žvelgiau su vangia belyčio angelo nuostaba...“ P.**45; „Kol kas vis dar aš, nors šis miestas jau keičia mano pavidalą pagal savo neišpėjamą valią“ P.**52; „Aš gimdžiau kažkokią naują Agniją ir dar nežinojau jos vardo. Anei pavidalo“ P.**280.

Matyt, tai bandymas įtvirtinti įsivaizduojamą idealią savo asmenybę, bet ji jau seniau šizofreniškai suskilusi, ir vienintelis gyvybinis ryšys, siejantis daugybę „aš“ pavidalų yra antikategorija. Dėl šios priežasties veikia ir toliau grimzta į moralinę degradaciją, psichokultūrinę depresiją ir vidinių prieštaravimų kolizijas. Tokia asmenybės regresija, savųjų patologijų, asmeninių ribų ar iliuzijų nesuvokimas suaktyvina destrukcijos mechanizmą.

• destrukcijos poreikis

"Viskas buvo ištremita. Aš nykau, bet tai anaiplo! nebuvo triumfališkas susinaikinimas, kurio taip troškau Amsterdamame" P.**58; "beveik dešimtį metų gyvenai apsesta susinaikinimo aistros. Tu save griovei, užuot kūrus. Tu visai rimtai ketinai žudyti" P.**76; "Norėjau mirti. Žūti, nusprogti kaip giliavandenė žuvis, išmesta ant kranto." P.**109; "chaose sušmėžuodavo Ponas Grožis, kurį Agnija-Kerštingoji kapojo kažkuo <...>, smaigste durklais..." P.**255; "Pasikarti <...> mirti budu <...> O gal persipjauti kaklo ar riešų gyvlas, kad su karštu krauju visa mano gyvybe išteketų ligi paskutinio lašo?!" P.*235; "Jei visas tavo gyvenimas tėra savigriova, jei užsi-spyrusiai nenori, kad tavo dienos būtų džiugios ir prasmingos..." P.*249.

Asmenybės apsestoji sąmonė sustiprina iracionalaus emocinio prado kultą, kraštutines situacijas, sukelia paranojines, neurotiškas, visą charakterį apimančias, neaiškumo, šizofreniškas būsenas.

• neaiškumo patologija

"Taip, kažkas niokoja mano veidą. Labai, labai atsargiai, palengva, it kas rytą piltų nuodus į mano kavą." P.**34; "apimdavo dievobaimingas siaubas ar nukrėsdavo virpuly, kai suvokdavau savo menkamą, ilgiesiu persmelktą trumpalai-kiškumą ir didybę TO, kam įvardyti dar neradome žodžio" P.**81; "<...> visada būgštavau, kad pakliūsiu į kokias itin slaptas apeigas ir būsiu sunaikinta vienu žodžiu, žvilgsniu ar gestu." P.**228; "Tai žeidžia mano kūną, mano sielą, mano protą. Tai naikina mano dienas ir mano naktis. Tai griauia mano gyvenimą. Aš kartais bijau išprotėti." P.*8; "Atrodė, kad mano gyvomis teka nebe kraujas, o aitri tamsiai žalių lapų kartybė" P.*96; "Šėtonas, tik šėtonas, caksė-damas paskui mane skubiais skeltanagių kanopų žingsniais, pašnibžda tokias siaubingas mintis" P.*117; "Pasaulis buvo sklidinias blogų ženklų. <...> Aš apskritai esu Angelo Baudėjo. <...> Jis visiškai akiai pasirenka žmogų ir užleidžia jam nesuskaičiuojamas bausmes" P.*134; "kiekvienas atsitiktinumas yra neišvengiamybė. Viskas nulėmta, viskam savas laikas. Nuo likimo nepabėgsi" P.*144.

Dažniausiai demoniško apsestumo sindromas funkcionaluoja intymių asmeninių santykių sferoje – tai įvairiausios lytinės per-

versijos nuo mazochistinės psichologijos iki kraujomaišos santykių.

• demoniška sąmonė

"Troškau, kad mylėtų mane tučtuojau ir čia pat – aiškėje, priešais Amsterdamo Rotušę." P.**29; "Moteris staiga prisisėgė aukštą juodų nėrinii berankovę ir parodo rubensiškas krūtis. Aš net krūptelėjau" P.**39; "užsispoksojau į vitriną, kurioje ant raudono aksomo išdėlioti visokiausi įnagai, skirti sadomazochistinėms orgijoms..." P.**40; "<...> AIDS tyrimas. It somnambulas stoju į eilę. <...> Jau regiu, kaip palengva mes mirštam. <...> Tirpštam toje ligoje" P.**41 – 42; "Kai pagalvoju, kaip tave kankinau <...> Bet aš tave tikrai mylėjau. Tik tave vieną <...> Daugiau nieko panašaus nebebus. Niekada" P.**126; "Su tavim aš nuolat jaučiu įtampą, tarsi laukinis žveris, kurio visas gyvenimas – pavojinga medžioklė" P.**127; "juk jis – mano tėvas. Ir aš esu jo dalis. Jo kūnas ir kraujas" P.**168.

Veikėja yra antiherojė, paklūstanti visa savo esybe antikategorijai ir konstruojanti savo iliuzinį identitetą iš prieštaringų elementų. Ji egzistuoja degradacijos / pakilimo dualistiniame procese. Apsestoji sąmonė skatina asmenybės pasinerti į visuomenės ydų ir nuodėmių dugną, mėgautis vulgarizmu, paleistuvyste. Moteris linksta į iškrypimą, destruktivias potencijas (žiaurumą, kančią, susvetimėjimą, beprotybę) užuot siekusi gėrio, idealumo ar tobulybės. Pažeidžiami ir išniekinami paskutiniai sąmonės likučiai. Ištvirkimas pažeidžia moters vidinį pasaulį, deformuoja net pačią asmenybės prigimtį – žmogiškumą. Išryškėja desadiška asmenybės savivoka. Veikėja traktuoja žmogų kaip objektą, daiktą, kuris gali būti pakeičiamas kitu. Daiktas suvokiamas net kaip žmogaus pakaitalas (mylimasis – rojalis, grojimas juo). Apsestos sąmonės asmenybė seksualinėse situacijose iškelia budelio / aukos opoziciją, kuri atmets bet kokių lygiaverčių santykių buvimą: arba aš, arba kitas.

• desadiška asmenybė

"Bet aš bijojau jo kaip žmogaus, kurio rankose buvo tai, kas nuo manęs jau nebepriklauso. Tai <...> yra kūniška, vien tik kūniška..." P.**189; "ar jis bando įsivaizduoti, kaip mudu su jo broliu mylimės? Ar jis bando save įsivaizduoti brolio vietoje?" P.**196; "kiekviena sąstuvinių (mintyse)

pradedu markizo de Sado, kurio nemėgstu, citata ...” P.**201; “*Aš vėl bandžiau užsimerkti ir pagal geriausias erotinių filmų tradicijas susigrąžinti Karmą, bet man nepavyko...*” P.**204; “*Aš žinau, kada ir kaip paspaudžiu savyje mygtuką: gundymas. Tegu jis (vyras) mano, kad mane “paėmė”, nors iš tikrųjų aš nusivedžiau jį ant pavadėlio.*” P.**213; “*...aš būčiau sau sukėlusį tikrą mazochistinę orgiją. Prisigėrusi iki sąmonės netekimo, prisirijusi migdomųjų, prisirūkiusi, prisizliumbusi ir prisivaitojusi...*” P.**280.

Desadišką ištvirkusią sąmonę keičia atgailos, sąžinės, graužaties jausmas, kuris tuoj pat realizuojamas į “iškrypėliško poelgio kartojimą ir sąmoningai nekuriamas pasekmių laukas.”¹⁴ Maniakiškumas egzistenciškai skleidžia tik ištvirkimą, nenormalumą (kaip gyvybinės energijos šaltinį), aukština asmeninį šiurkštumą, žiaurumą, prievartą. Desadiškos asmenybės intencijos visada yra nukreiptos prieš konvencionalias normas, stereotipus ir tabu.

• tabu laužymas

“...turbūt nebuvo nieko patrauklesnio už staiga sulaužytą draudimą, nuimtą tabu.” P.*46; “*Kunigas moters prigimtį veikia kažkaip ypatingai. Nuodėmingą moters prigimtį.*” P.*47; “*Nuėjau išpažinties, nes norėjau, kad viskas pasibaigtų taip pat švenvagiškai, kaip ir prasidėjo.*” P.*87; “*...tokį pat neapsakomą – saldumo, kantrybės, kraujo prieskonį burnoje jautė leva, atsikandusi Užgintojo Vaisiaus.*” P.*108; “*Aš jau nebebijojau užlipti ant altoriaus.*” P.*112.

Lytinė budelio / aukos perversija apima ne tik fiziologinį, bet ir psichologinį lygmenį. Neišgyvendama egzistencinės pilnatvės net kraštutinėse erotinėse situacijose, veikeja jaučiasi vieniša ir nepritampanti, nesuprasta ir persekiojama likimo smūgių. Taigi moteris susitapatina su įsivaizduojama kenčiančia būtybe, kuriai reikalinga tolesnio vystymosi erdvė. Ji negali egzistuoti realiaje gyvenime, kurti ateities planų. Dėl to sukuriamas alternatyvus gyvenimo modelis.

• gyvenimas – melodrama (susikurtas scenarijus)

Veikeja egzistuoja tik seksualinėse situacijose, nuasmenintuose santykiuose su partneriais ar patologinių pasąmonės vaizdinių erdvėje. Toks seksualumas suprantamas kaip

kažkas, “kas yra už gėrio ir blogio ribų, virš meilės, virš šventumo – išmėginimų ir sąmonės ribų sulaužymo šaltinis.”¹⁵ Ji kaip vaikščiojantis sekso fenomenas, pateikiantis transformuotus psichikos vaizdinius ar norimą halucinacijų tikrovę. Tai apšėstos sąmonės, kuri nepaliaujamai siekia kraštutinių patyrimų, iliustracijos.

• sekso fenomenas

“*man rodės, kad užuodžiu ne tik jų prakaito, bet ir spermos kvapą*” P.**18; “*neišjodinėtos, besispyriojančios, besimuistančios kedės*” P.**18; “*visi ir visos, paklaikę, nuogi, bejėgiški, kresčiojantys pimpalais ir papais.*” P.**39; “*Agnija-Cinikė spygavo: “Oi, kokia egzaltuota bobelė, oi kokia...” Negalėjau leisti tam jaunam vyrui nueiti. Išnykti.*” P.**263; “*O ką, gal tu norėjai įtraukti į savo kolekciją (meilužių sąrašą) ir šį berniukelį (vieniulį), atskiroje grafoje...*” P.**273; “*aidu atkartojau užvakarykštį vakarą, jo sekla ištep-dama užuolaidą*” P.**287; “*Puikiai žinau, kaip tykoja pamatyti tavo be sutanos, kaip žiopso į tavo kojas, kaubojišką užpakalį ir dar kai kur!*” P.*19; “*O gal aštriausias ilgesys, atėmęs ramybę, poilsį, miegą tėra tik šėtono įnuodytas geismas, jau daugybę metų lyg rimbais genantis mane nuo vieno vyro prie kito?!*” P.*117.

Mąstymas kūnu visada susijęs su nepadorumu, esančio tarsi aukščiau nei konvencionalios kūno meilės, erotiškumo tabu, draudimai, temų variacija. Tai pirmykščio vitališkumo ir nekaltumo “mitologija”, virstanti gašlumu.

• gašlumo psichologija

“*Stacią galva neriau į žvėrimi kvepantią guolį.*” P.**23; “*Aš dariausi pavydi ir pavydėjau jo viskam. Net darandamį pro šalį tramvajui.*” P.**24; “*Tereikia pagalvoti apie aistros perkreiptą savo meilužio veidą ir pilvo apačioje sujuda, sukruta snūduriuojanti gyvatė.*” P.**37; “*Mūsų kūnai taip tiko vienas kitam.*” P.**188; “*Bet Agnija-Gaštlūnė, nebekreipdama į nieką dėmesio, ima vaitoti ir klykti. <...> ši Laukinė Moteris nebesupranta jokių žodžių.*” P.**222; “*Ne tas bučinys, ne tos lūpos, ne tas liežuvis <...>. Nežinau, ar yra kas nors stipresnio ir negailestingesnio už kūno atmintį!*” P.*81; “*Mane vieną, kurią tučtuojau suėmė nedoras smalsumas: ak, kaipgi atrodo nepridengtas šito vyro veidas,*

kaip liečia rankos ir ... ar asketiškas atsiskyrėlio kūnas kada nors yra moterį pažinęs?" P.*59; "Bet geismas buvo stipresnis. Kūnas nenorėjo suprasti esąs bažnyčioje, jis buvo aklas <...>. Jis geidė tik vieno: žmogaus, stovinčio prie altoriaus, kūno." P.*88; "Man nusispjaut, kas manęs laukia po mirties! Dangus ar pragaras <...>. Aš noriu tavęs! Aš alkstu ir trokštu tavęs!" P.*132.

Sekso fenomenas ir iškelta "kūno" psichologija dar kartą pabrėžia iracionalią moters prigimties pusę, lemiančią asmenybės skilimą tarp pilnavertiškos ir seksualinės būtybės. Seksualinė pilnatvė, atskirta nuo asmenybės dvasinės egzistencijos, tampa bedugne, praraja savajam "aš". Erotinė energija tapatinama su seksualine hipertrofija, kūno nepasotinamu geismu ar egoistinių norų išraiška.

• pilnavertės / seksualinės būtybės skilimas

"Jeigu mane reikėtų apibūdinti tik trimis žodžiais, tai būtų: kaltės jausmas, sąžinės priekaištas ir truputėlis puikybės. Jokio gašlumo." P.*48; "Bet nuo šios akimirkos mokytojas buvo mano, tik mano vienos ir niekieno daugiau!" P.*190; "Tave? O gal tavo savimeilė? Arba geidulingumą? Arba kažkokią kvailą puikybę, nes grįžusi namo, negalesi pasakoti, kad viens du ir įsitempė į lovą labai egzotišką vienuolį. <...> Na, gal tu ir teisus..." P.*288; "Kitas viduje esantis gyvis pražiodė mano burną ir ėmė šūkėti – gūdžiai, triukšmingai..." P.*80; "Žiūrėjau į jo milžinišką organą ir jaučiausi kaip ateivė iš kitos planetos, kuri visai nenučiuokia, kam tas daiktas reikalingas." P.*110.

5. Lytinės perversijos

Moters dvasinės krizės kyla dėl giluminės lyties sąsajos su kultūra, amžinojo moteriškumo slapties praradimo. Tai žmogiškosios egzistencijos esmė – jausti ryšį su išoriniu pasauliu, atsikratyti vienatvės, nesaugumo ir izoliacijos. Žmogiškosios prigimties šauksmas – mylėti ir būti mylimai – post-modernioje epochoje įgyja iracionalią formą. J. Ivanauskaitės romanų moterys, siekdamos saviraiškos, yra likimo nubloškiamos ties kraštutinių perversijų riba.

• lesbietiškumas

"Gerda švelniai parvertė mane ant lovos ir pati užgulė ant viršaus. <...> Iš paskutiniųjų stengiausi įsijausti į vaidmenį, kurį kažkodėl sau primečiau." P.*202.

• mazochizmas – perdėtas dėmesys mirčiai, jos erotinis patrauklumas, fizinės prievartos, asmeninio grubumo romantizavimas, viešas nuodėmių išpažinimas, dvasinio skausmo malšinimas fiziniu.

"<...> jautesi visai pažeminta, ir tatai teikė savotišką buką malonumą." P.*14; "Visada jaučiau mirtį kažkur netoli sąvės." P.*39; "Aš vykdu savo pono įsakymą. Iškelusi galvą žiūriu į akis ir šypsau <...> pasakyk savo klusniai vergei." P.*16; "Nuodėmės dariau vien norėdama atlikti išpažintį" P.*101.

• sadizmas – agresijos impulsai, sodomiškos patelės teisės pasirinkti kitą kaip dovaną sau, valdyti jo geismą ir kelti reikalavimus, pretenzijas.

"Aš noriu, noriu, noriu, kad tau skaudėtų!" P.*18; "Tai dabar žiūrėsiu, kuris kurį pribaišs." P.*141; "Bet juk yra paprasčiausias žmogiškas lygmuo. <...> Tu mane sąvoningai kankini" P.*244; "Aš <...> noriu tavo vaiko, tik jis galėtų mane nuo mirties išgelbėti." P.*245.

• seksualinė hipertrofija, lytinis nepasotinamumas

"Mylejau jį beprotiškai. O elgiausi kaip mirštamai sergantis..."; "Regula pranciškonams draudžia joti ant arklio..." P.*47.

• sadomazochizmas

"Tikėjaisi, kad lyg brutaliai sekso filme jis paims mane tuoj pat, <...> pavedėjęs kiek atokiau, parkelyje, ant purvino grindinio, <...> keturpėsčia, stovomis ar dar kaip nors kitaip." P.*183.

• natūralių emocijų atrofija, patyrimu atbukimas

"Aš myliu tave, – ši frazė man ilgai buvo užginta, bet dabar ir vėl ją kartojau, ritmingai kaip mantrą." P.*26; "Tejutau tik šioki tokį smalsumą, it tvankią vasaros popietę skaitydama detektyvą: kas bus toliau?" P.*257; "Aš seniai nebuvau niekieno mylimoji. Aš pamiršau, kaip turėčiau elgtis." P.*185; "Aš nenoriu pigiai, lengvai ir greitai... Bet tu nori kažko nepaprasto?" P.*211. "porino savo teoriją apie tai, kad antrankiuose glūdi gili psichologinė potekstė, prikaustymo prie kažko būseną, seksualinis atspalvis..." P.*254.

Dažniausiai tai paliečia esminę savirealizacijos erdvę – meilės santykius, kurie praranda savo poveikį veikėjos asmenybei, nes vidinė dezintegracija naikina tą reikšmę, suteikdama neadekvačią formą.

• **iracionali meilės forma** – atleidimo mechanizmas, meilės žaidimas, lytiniai infantilūs santykiai (veikėja išgyvena amžiną nuostabą): „Aš jam atleidau kaip vyrui, kuris <...> mane suvedžiojo ir pametė <...>. Aš jam atleidžiu kaip žmogui, kuris paprasčiausiai mane išdavė arba nenorėjo ir neprivalėjo pasikeisti tam, kad aš būčiau laiminga. Aš nepajėgiu apčiuopti ir žodžiais išreikšti to, ko jam neatleisiu...“ P.*92; „Meilės dalykai lyg žaidimas, savotiški šachmatai. Naujos ir naujos partijos. <...> Aš viską išprotaudavau...“ P.*50; „Santykiai su <...> “kitaš vyras” virto kerštavimu visai jų giminei.” (Boksininkas, Šveplys, Go, Paulius, Povilas Paukštietis, Judas Iskariotas) P.*74; „Net didžiausio mudviejų artumo minutėmis aš nesijausdavau visiškai laiminga. <...> mane vertė perverdavo skausmas...“ P.*74.

J. Ivanauskaitė vaizduoja veikėją – atliekančią savo išgalvotą vaidmenį ir neįgyjančią patirties: išgyvenant amžinos nuostabos būseną. Jos veiksmas – be jausmo, lytiniai santykiai – be erotikos. Pastovi moters pasaulėjautos dominantė – antihedonizmas: galvojimas kūnu, malonumų vaikymasis, kurie nesuteikia pasitenkinimo. Paprasčiausiai, veikėja nesugeba psichologiškai pasitenkinti kasdienybės teikiamais malonumais, bendravimo emocijomis, nes viskas jam kvėpia banalybės siaubu.

• **antihedonizmas** (banalybės siaubas)
 „Tokios sentimentalybės (aš myliu tave) man labai nepatinka!“ P.**26; „Sapnai tuoj išbluks ir sunyks ligi monotoniškai pilkos kasdienybės nuotrupų atkartojimo, svajonės, troškimai, iliuzijos nulįs į giliausias mano esybės kertes, tikėjimas užges, net sielvaras atšips, pasidarys bukas ir prėskas, kaip pati nuobodybė.“ P.**51; „Ir dar tas Agnijos-Estetės refrenas: “Nepakenčiu banalybių nepakenčiu banalybių nepakenčiu banalybių nepakenčiu ba...“ P.**251.

Tokios struktūros asmenybės pasiekia kraštutines ribas – eksperimentiškais vienas kito pakaitalais, intensyvinimo galimybėmis tampa bendravimo partneriai, intymūs pa-

žįstami, kurie kaip konkretūs žmonės – nereikalingi. Tai seksualinių mainų principas, kurio veikimo erdvė ir principai yra pagrindinės veikėjos egzistencija.

• **seksualiniai mainai**

“Tas vienintelis vyras, įvairiais tamsiaakiais pavidalais pasirodantis Pekine, Čikagoj ar Ham-burge, niekada nepaskambins. Jis išnyksta. Gal kad vėl įsikūnytų.” P.**45; “Vienas tuometinis mano vilniškis meilužis <...> svajingai merdėjo nuo alkoholizmo <...> antrasis, pas kurį aš bėgdavau nuo pirmojo...” P.**58; “Aš bergėdžiai dairiausi į ne tik erotinėse svajonėse nepasiekiamąjį Karma, bet ir dar į du vienuolius, sėdėjusius tenai man už nugaros.” P.**205; “Megi-nau užliūliuoti piešdama pasteliskai švelnius vaizdelius su Karma, kuris tolydžio it fotorobotas virsdavo Kedaru.” P.**206; “Tik svarbu viliojant vieną nepersistengti, idant neprisišauktumei kito, nereikalingo. O man taip daug kartų yra nutikę, ir sukis paskui, kad gudri.” P.**213.

Tokia deformuota lytinės energijos sklaida suformuoja atvirkštinę vertybių hierarchiją, kai fiziologinis lygmuo traktuojamas kaip pranašesnis už realios komunikacijos, artimą bendravimą su žmonėmis.

• **susvetimėjimas**

“Kodėl <...> visus savo vyrus lygini su statulomis, paveikslais arba muzikos kūriniams?!” P.*23; “Jokių plyšių, kuriuose pati nuo savęs pasislėpčiau: laikraštienos, TV, plirpimo telefonu, kompulsyvaus, bergėdžiai tuštumą maskuojančio veikimo, apsimestinio bendravimo ir dar daugybės...” P.**206.

• **bendravimo ryšių nuemocinimas**

“Mane visuomet gaudžiai jaudindavo tokios kažkokio nežinamojo (prieš tai manovienintelėmeilė) pastangos pagražinti mano gyvenimą. O jei dar pagalvodavau apie visus kitus...” P.**126; “Mes svaidėme vienas kitam banalybes <...>. Viskas buvo panašu į egzaltuotą melodramą ir tai, man rodos, teikė malonumo abiem <...> jaučiu į mus žiūrinčias ir saldžias ašaras ryjančias namų šeimininkes.” P.**126.

6. Pornografinė asmenybės vaizduotė

Seksualiai apsėsta sąmonė įteisina pornografinės vaizduotės asmenybę, kuri niekina

žmogiškus tarpusavio santykius, susiformavusius individus ir traktuoja juos kaip objektus, tampančius viens kito (ne daiktų) pakaitalais. Asmenybė neatskleidžia savo vidinės gelmės struktūrų, jausmų ar elgesio motyvų, ji tenkinasi sukurtuoju erotinės grobuonės vaidmeniu. Veikėja „ne tik identifikuojasi su savo seksualiniu tinkamumu, bet nori pasiekti tapimo objektu tobulybę.“¹⁶ Pornografinė vaizduotė pateikia įvairias seksualinių fantazijų reprezentacijas, kurios pabrėžia lytinio gyvenimo krizę, veikėjos seksualinę impotenciją, infantiliškumą ar žaidimą patologijomis:

• **seksualinių fantazijų reprezentacija**

„Jis paėmė mane brutaliai, karštai, žvėriškai. Viskas vyko labai trumpai – susirėmimas, sproginimas, sąrėmis, spazma... <...> Štai ir apgavau! Nieko panašaus neįvyko.“ P.**47; „Aš užsimerkiau, prisiglaudžiau veidu prie vėsiausio stiklo (Agnija, nemažytik stereotipais, jis anaipitl ne vėsus) ir pamačiau Karmą <...> Mes žvelgėme vienas į kitą godžiais žvilgsniais, trūkšmingai alsavome <...> mes jau lėkėme aistros tuneliais <...> Bet aš ir vėl sugrąžinau save į pradžią, it įgudusi scenaristė...“ P.**204; „Iš tikrųjų Ponas Grožis – iškrypėlis, seksualinis maniakas, sadistas, jis surakins Agniją-Auką grandinėmis, plaks rimbais, vers santykiuoti su specialiai tam išdresuruotais šunimis ir ožiais, įmes į dvokiantį haremą tarp kitų pavydžių ir paklaikusių bobų.“ P.**243; „Agnija-Nimfomanė kartoją ir kartoją geidulingas scenas, tai ryškioji šviesoj, tai prie žvakės, tai patamsy, <...> lovoj, ant grindų, ant palangės, vonioj, visokiomis jai žinomomis pozomis...“ P.**243; „Stovėjau nuoga, dangščiausi save rankomis ir kažkodėl prisiminiau: <...> žydaitės išrengtas ir taip kaip aš besidangstančias prieš konclagerio gydytojus.“ P.**49; „Kai įsivaizduoją juos visus, mano turėtus ir neturėtus...“ P.**117.

Seksualinių impulsų deformacija švaisto Eroso energiją, neleidžia įvertinti lytinės patirties, skatina vidinį erozijos procesą. Erotinės patirties kraštutinumai – seksualiniai vaizdiniai, kūno nepasotinamumas. Infantiliškumas (frigidiškumas, meilės ir erotikos impotencija). Tokia pornografinė vaizduotė sąlygoja galutinį žmogiškumo praradimą, kuris teigia: „žmogus, nesveikas gyvulus, nešio-

jantis savy geidulius, kurie gali išvesti jį iš proto.“¹⁷ Pornografinės sąmonės asmenybė susiskuria totalią visatą, kur viskas tarnauja sekso fenomenui, erotinėms situacijoms ir seksualinių mainų grandinei. „Valdovės griežtai atsisakoma „skirti lytis ir palaikyti bet kurią seksualinio pranašumo ar tabu rūšį.“¹⁸ Tai sumažintų emocinio intensyvumo patirtį, seksualinių partnerių kaitą. Pasak S. Sontag, idealiu atveju, kiekvienam būtų įmanoma turėti lytinius santykius su kiekvienu. Svarbu tik tai, kas sukelia emocijas, kurias ji norėtų arba nenorėtų pajusti:

• **totali visata – „aš“**

„dėliojau laiškų... Dievui.<...>. Pirmiausia parašiau – LABAS, idant mane pastebėtų, vėliau – noriu, neįvardindama – ko, nes norų turėjau daugybę, o vyliausi, kad Jis išpildys svarbiausią, o kartą parašiau – IŠEIK.“ P.**79; „Visi iš tiesų atrode manęs pasiilgę.<...>. Aš ir pati negailėjau sau komplimentų: ak, Agnija, o stebukle, brangakmeni karūnoje, karališka kekše“ P.**131; „Aš, visada patiekianti priešingai nei Kiti...“ P.**171; „Man patikdavo kiekvienam praeiviui sukurti kokią nors istoriją – meilės ar nusikaltimo“ P.**180; „Pernakt sukėsi mano galvoje videoklipai apie egzotiškus budistus vienuolius, apgaubiančius mane nežemiška globa <...> komišškai įsimylinčius, tantriškai pasimylinčius...“ P.**198; „Ritualas buvo tarsi man skirtas: OH Agnaye, Agnaye, Agnaye...“ P.**273; „...pačios sielos gelmėse kirba viltis, kad tiktai tau, na – ir man, mudviem, pavyks šį pasaulį apgauti.“ P.**292; „O ar kada pagalvojai, kad ir už mane turėtum jaustis atsakingas?“ P.**16; „– Ei jūs, kad žinotumėte, kiek kartų tas vyras, kurį žūt būt veržiatės paliesti, priklausė man! Man!! Tik man vienai!!!“ P.**149.

Demoniška asmenybės galia seksualumo galią išplečia nuo lytinių perversijų iki geidulingo troškimo sunaikinti savo paties sąmonę, taigi iki pačios mirties. Maniakiškas seksualinių partnerių vaikymasis, sulaužytų tabu ir draudimų, gašlumo variacijos slepia išniekinimo dialektiką. Išniekinimas tampa gyvybės energijos šaltiniu, maitinančiu visas nusidėjimo sferas.

• **išniekinimo dialektika**

„Pragaišties troškimas, gėdingo, purvino, baisaus galo geismas <...> užplūdęs su tokia visa-

apimančia, kvaitinančia, ligi skausmo veriančia jega..." P.**12; "vietos, kurios manyje žadina demonišką šėlsmą, jiems tesukelė atsargų pasi-šlykštelėjimą: padugnių lindynės..." P.**37; "Mėgau tyčiotis iš visko, kas turėjo bauginantį tabu prieskonį" P.**132; "Kodel šis reginys turėtų mane priversti nusivilti, alpti ar vemti? Nieko, ničnieko pasaulio nebuvo šlykštesnio už mane pačią" P.**224; "Žodis meilė man reiškė tiek pat, kiek viela, seilė ar bet kuris kitas" P.**78; "tos pačios lūpos bučiuoja Kristaus kūną ir geria kraują taip pat, kaip bučiuavo mano kūną ir gerė iš pačių slapčiausių jo vietų" P.**88.

Išniekinimo dominantė išplečia nusidėjimų įvairovę – virsta agonijos erotika. Ji nukreipia ne į sekso malonumą, o į nusidėjimo malonumą: užaštrina tabu, draudimų ir konvencionalių normų laužymą. Moters sąmonė nesugeba identifikuoti prievartos, perversijų situacijų. Veikėjos erotinės patirties kraštutinumai: "nepadorumas" kaip pirmą kartą žmogaus samprata, "gilesnė už visuomenės bjaurėjimąsi kūnu." Deformuoti ir įgavę nepadorią prasmę vaikystės prisiminimai, besaikė lytinių partnerių kaita ir seksualinės perversijos vaizduoja veikėją auką, kuri destruktvyviai naikina savo sąmonę, egzistenciją ir yra vedama mirties link.¹⁹

Tai stereotipinis vyriškas požiūris taškas, kuris iškelia sekso fenomeną – fizinio malonumo šaltinį, be atsakomybės už savo egzistenciją ir slepia demonišką apstėmumą. Nusidėjimo malonumai, patologinis seksualinių potyrių ir perversijų intymumas atskleidžia deformuotą Eroso sampratą. Mirtis vienintelė pornografinės vaizduotės pabaiga. Seksualumas ir savidestrukcija, vedanti veikėją į mirtį, yra sutapatinami.

• gyvybingumo ir seksualumo tapatinimas

"Jie girdi, kaip šaukia tavo puikusis kūnas – imkit mane, turėkit mane <...>, vaikštai nuoga, nes mirtis sekioja tau iš paskos <...>. Tave gaubia raudonas mirties šydas, kuris žadina pašėlusį geismą." P.*40; "Kuo labiau jis mane traukė, tuo daugiau draudimų ir tabu kilo iš pačių mano pasąmonės gelmių." P.*46; "man kilo baimė ir pragaras. Bijojau, kad žemė pravers po kojom ir pragaras praris mane kaip raganą" P.*88.

• mirties / sekso tapatinimas

"it tronso apimtą šamanę draskė susinaikinimo ekstazė ir žvėriškas gyvenimo geismas. <...> – Tu mane nužudysi. Aš nebegaliu daugiau" P.**24; "niekad taip begediškai nesimylejau... <...> Šią nakt aš jutau tikros pragaišties kvapą ir skonį..." P.**37; "tai nėra patraukęs kūniškumo, justijų ir gyvybingumo sukurs. <...> tvoskia pačia tikriausia prapultimi. <...> Eksbicionistinė Mirties Šokio dvasia, dance Makabre ir Giltinės palyda" P.**38; "Tai buvo visai nesusiję su seksu. <...>. Aš pasisukau ir pamačiau ant elektros laidų besisupančią Mirtį: lygiai tokią, kokią piešdavo viduramžiais, su raudonu Nugalėtojos drabužiu" P.**181.

Pornografinės literatūros "tragiškasis modelis" akcentuoja ne mąstymą kūnu, vitalinę seksualinę energiją, o mirties geismą kaip kūrinio objektą. Mirtis yra pabaiga nusidėjimų, t. y. malonumų, sistemoje ir todėl jos patrauklumas pranoksta pasitenkinimą Eroso. Pati šėtoniško, t. y. apstėmimo, psichologija veikėjos sąmonėje įrodo kultūrinio identiteto transformacijas. Asmenybės tapatybė yra daugiaprasmė; moralinio vertinimo neigimas, nuolatinis savęs dirginimas lemia tariamos galybės / bejėgiškumo desperaciją. Ši binarinė opozicija pabrėžia pataloginį savęs sureikšminimą – didybės maniją, kūrybines ir išskirtines moters pretenzijas, bandymą realizuoti savitu būdu.

• apstulbinimo principas

"Man buvo į viską nusispjaut..." P.**12; "priešais objektyvą ji tiesiog išrengdavo save..." P.**8; "Glamonėjomės stiklinėje autobusu stotelėje, ant raudono suolo, apšviesti ryškiai it scenoje" P.**22; "jau svarsčiau, kaip apie šį, "metafizinį" savo nuotykių reikės papasakoti kitiems..." P.**86; "Man patinka juos dirginti ir šokiruoti!" P.**36; "Visas šis makiažas, reksmingi drabužiai, išskirtinė laikysena tau tik trukdo" P.**178.

Kulminacinis taškas – viešas asmeninių nuodėmių išpasakojimas: "nuodėmės dariau vien norėdam atlikti išpažintį, taip. Aš sukasi į vis pragaištingesnius nuopuolio ratus, kad galėčiau <...> išpažinti nuodėmę." P.*101.

Išryškėja pataloginė tendencija – kurti savo ekscentriškumą, išskirtinumą ir siekti pripažinimo, nors giliausiuose pasąmonės

užkampiuose slepiasi asociali moters prigimtis.

• **asocialumo dominantė**

„Norėjau jo. JO nakties spalvos oda tiko prie manosios.“ P.**23; „Kodėl – kaip tik tam vyrui? Ar galėčiau bent jau išvardinti man labiausiai patikusias savybes? Gal... O juk buvo ir kiti vis tų pačių ritualų.“ P.**205.

* * *

XX a. pabaigos egzistencijos kolizijas (ontologinį nesaugumą, tikėjimo eklektiką, destruktvyvią lyties sąsają su kultūra) J. Ivanauskaitė atskleidžia per moters dvasines ir psichologines krizes. Romanų „Ragana ir lietus“, „Agnijos magija“ autorė į lietuvių literatūrą atveda naują postmodernistinės asmenybės tipą – daugialypę, fragmentišką ir prieštaringą moterį, kuri egzistuoja virsmo ir transformacijų procese. Šis literatūrinis fenomenas įprasminamas per novatorišką romanų tematiką, kurią pabrėžia nusivylimo ir nevilties stilistika (sąmoningai painiojami buitinis ir literatūrinis stiliai; apstulbina kalbos slengas, žargonybės, necenzūriniai žodžiai) bei klasiškinės kalbos suardymo būdai (kalba netenka aiškumo, ji eklektiška, pabrėžiama specifiskai vartojamomis retorinėmis figūromis; yra net sumechaninama). Iškyla postmodernizmui būdinga multikultūriškumo tendencija, kai meninėje erdvėje bandomi jungti įvairių epochų literatūros, meno, kino ir televizijos elementai. Toks daugiasluoksnis pačios autorės talentas, jos idėjiniai ir meniniai sumanymai modifikuoja net ir pagrindines teksto kategorijas: meninį laiką ir erdvę, pasakotojo funkciją.

Norėjęs atkreipti dėmesį, kad J. Ivanauskaitės rašymo maniera įpareigoja ieškoti netradicinių teksto analizės ir interpretacijos būdų. Sakykim, taikyti įvairius dailės, filosofijos, religijos ir meno teorijų principus literatūrologiniam tyrinėjimui. Dėl šių priežasčių dažnai tik pats tekstas ar jo fragmentai atskleidžia pasąmoninę rašytojos projekciją, konstruoja prasmę ir apverčia aukštyn kojomis išankstines nuostatas bei apibendrinimus.

Šiame straipsnyje citatų įvairove bandyta įrodyti, kad nagrinėjamų romanų tekstas kalba pats savaime. Jis egzistuoja ne tik kaip menininko sąveika su tekstu, paties teksto su kultūrine erdve, bet ir kaip teksto su menininku ir pačiu savimi sąveikos procesas. Prasmė skleidžiasi tik hermeneutiniame rate, kai pats tekstas ir jo suvokėjas išgyvena vientisą būtį. Manyčiau, kad J. Ivanauskaitės romanų „Ragana ir lietus“, „Agnijos magija“ skaitytojas lieka apstulbintas, sukrėstas ir priverstas ieškoti atsakymų pats. Jis įtraukiamas į žaidimą, kurio dalyviai nėra varžomi jokių apribojimų ir siekia malonumo. Realybė tampa teksto funkcija, o meninė tikrovė įsibrauna į skaitytojo pasaulį. Taip postmodernistinė literatūra kuria „atviro uždaro“ ar „uždaro atviro“ modelius, kurių neįmanoma tyrinėti uždaroje erdvėje.

Nuorodos

- * Ivanauskaitė J. Ragana ir lietus. V., 1993.
- ** Ivanauskaitė J. Agnijos magija. V., 1995.
- ¹ Čekatauskaitė J. Lietuva jau turi draudžiamą nacionalinę literatūrą // Lietuvos rytas. 1993 07 17. P.1. 3.
- ² Čekatauskaitė J. Penktosios knygos autorė laužo tabu // Lietuvos rytas. 1993 07 10. P. 9.
- ³ Berelis G. „Ragana ir lietus“. Dialogas su savimi // Literatūra ir menas. 1995 02 25. P. 13.
- ⁴ Šerelytė K. Obuolio graužtukas // Metai. 1995. Nr.7. P. 141 – 142.
- ⁵ Rubavičius V. Kaip sugrįžti į kūną, kad susinaikines galėtum išviti šviesą? // Lietuvos rytas. 1995 04 07. P.41.
- ⁶ Kavolis V. Kultūrinė psichologija. V., 1995. P. 20.
- ⁷ Ten pat. P.13.
- ⁸ Ten pat. P.12.
- ⁹ Ten pat. P.42.
- ¹⁰ Tereškinas A. Apie įkalbėtus, bet neperkalbamus LDK kūnus // Baltos lankos. V., 1996. P. 69 – 72.
- ¹¹ Kavolis V. Kultūrinė psichologija. V., 1995. P. 45.
- ¹² Dajotytė V. Moters dalis ir dalia. V., 1992. P. 44.
- ¹³ Kavolis V. Kultūrinė psichologija. V., 1995. P. 132.
- ¹⁴ Darnton K. Seksas pamąstymui // Baltos lankos. 1996. Nr. 7. P. 27 – 68.
- ¹⁵ Sontag S. Pornografinė vaizduotė // Baltos lankos. V., 1996. Nr. 7. P. 117.
- ¹⁶ Ten pat. P. 115.
- ¹⁷ Ten pat. P. 117.
- ¹⁸ Ten pat. P. 126.
- ¹⁹ Ten pat. P. 115.

Jurgita Šumauskaitė

**CHARACTERS' PERSONALITY TRANSFORMATIONS IN THE
J. IVANAUSKAITE'S NOVELS "THE WITCH AND THE RAIN"
AND "AGNIA'S MAGIC"**

Summary

The writing of Jurga Ivanauskaitė has met with widely varying responses. Like the work of other postmodernists, her prose stuns not only her casual readers but the critics as well. She provides us with a new, postmodern character type – a complicated contemporary woman who struggles with spiritual contradictions and searches for answers to existential questions as she explores various cultures and undergoes a variety of religious experiences. The main theme of J. Ivanauskaitė's novels "The Witch and the Rain" and "Agnia's Magic" is the transformation of her characters. As she tells us the stories of her complex women she employs non-traditional narrative techniques and unusual points of view; beguiles us with fragments and intertextual citation; reinvigorates lexicalized meaning; experiments with the text's graphic means; and deploys the considerable force of self-reflexive narration. The best way to appreciate J. Ivanauskaitė's innovations is to let her texts speak for – disseminate – themselves.